

SLAVENKA DRAKULIĆ FRIDA'S PIJN

ROMAN

SLAVENKA DRAKULIĆ

FRIDA'S PIJN

'Ik schilder mijn leven, niets meer en niets minder. Ik schilder mijn pijn.' – Frida Kahlo

Frida Kahlo, de Mexicaanse schilderes die 32 operaties onderging – in haar jeugd doorboorde een stalen stang haar buik, werd haar been verbrijzeld en haar wervelkolom op diverse plekken gebroken bij een busongeluk – leidde ondanks de voortdurende pijn een intens en rijk leven. Ze onderhield contacten met enkele van de meest toonaangevende mensen uit haar tijd – ze was getrouwd met avant-garde kunstenaar Diego Rivera en had een affaire met de Russische revolutionair Leon Trotski – en schilderde werken die haar tot icoon van de twintigste eeuw maakten. Met uiterste fijngevoeligheid dringt Slavenka Drakulić diep door in Frida's wereld van pijn en liefde.

Slavenka Drakulić (1949) is een Kroatische journaliste, romanschrijfster en essayiste. Ze schrijft voor internationale kranten als *The New York Times*, *Süddeutsche Zeitung* en *The Guardian*. In 2010 werd zij uitgeroepen tot een van de meest invloedrijke schrijvers van Europa. Ze woont afwisselend in Zweden, Oostenrijk en Kroatië. Eerder verscheen van haar *Dora* en *de Minotaurus*.

www.uitgeverijorlando.nl

SLAVENKA DRAKULIĆ

Frida's pijn

Vertaald uit het Kroatisch
door Hilda Schraa

uitgeverij
ORLANDO

This book was published with the financial support
of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia.

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2007 Slavenka Drakulić

Oorspronkelijke titel *Frida ili o boli*

Oorspronkelijke uitgever Fraktura, Kroatië

© 2021 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,

Amsterdam en Hilda Schraa

Omslagontwerp Mariska Cock

© Omslagbeeld Imageselect

© Foto auteur Roko Crnić

Zetwerk Pre Press Media Groep, Leerdam

ISBN 978 94 93081 61 1

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

Op die vroege ochtend in juli werd Frida wakker in haar bed in het ouderlijk huis. Er drong een zwak licht in de kamer door. Ze had een onrustige nacht achter de rug. Moeizaam draaide ze zich van de ene zij op de andere, hees zich in de kussens omhoog, betastte haar gezicht alsof ze wilde verifiëren dat het er nog was. Een tijdlang lag ze rustig naar haar handen op de dekens te kijken. Ze streek met haar vingers door haar haren – gezicht, haren, handen, het waren nog slechts delen van wat vroeger een geheel was geweest. Ze probeerde op te staan, zag er toen van af.

Ze had geen kracht. Ze had geen rust.

Mijn beenamputatie van vorig jaar was de tweeëndertigste operatie, dacht ze, terwijl ze aan de littekens op haar rug, op haar buik en op haar been voelde. En wat doe ik met de operaties die geen zichtbare littekens achterlaten? Tellen miskramen ook mee? Ik kan me sowieso niet alle operaties herinneren. Misschien maar goed ook. Al dat gereken heeft totaal geen zin...

Ze keek naar de lege plek onder de lakens waar nog niet zo lang geleden haar zieke been had gelegen. Vreemd dat ze dat geamputeerde been nog steeds voelde. De duivelse pijn had

zich voor het eerst daar, in de onderste helft van haar rechterbeen, geopenbaard.

Ze was zes toen ze op een dag door koorts werd bevangen. Haar ouders maakten zich in eerste instantie geen zorgen. Koorts, verhoging, verkoudheid, keelpijn, diarree, overgeven, buikpijn... Net als alle kinderen werden ook hun vier meisjes af en toe ziek. Ze hadden geen enkele reden om te veronderstellen dat er deze keer meer aan de hand was.

Toen sloeg de pijn toe. Die begon in haar been, alsof ze door iets werd gebeten. Een groot dier, een hond wellicht. Hij klemde zijn kaken stevig om haar been en rukte met zijn tanden aan haar spieren. Ze schreeuwde het uit, kon niet anders dan het uitschreeuwen. Ze was niet in staat het gevoel dat haar lichaam uiteenscheurde te omschrijven. Ze herinnerde zich haar vaders wanhoop, zijn gezicht boven haar bed en zijn woorden: Wat is er? Zeg toch wat er is! Terwijl zij badend in het zweet lag te kronkelen van de pijn, verwachtte don Guillermo, haar lieve vader, woorden van haar, een verklaring. Een weloverwogen omschrijving van de verschrikking, zodat hij kon begrijpen wat er met zijn kind aan de hand was. Hoe kon hij haar anders helpen? Haar onbegrijpelijke kreten waren niet genoeg. Pijn vraagt om een omschrijving, om communicatie. Vraagt om iets van een dialoog. Vraagt om woorden. Maar uit het kind kwam alleen gekerm en gekreun.

Telkens wanneer ze later aan die gebeurtenis terugdacht, zag ze haar kleine been (als ze geen bloedhekel had aan dramatiek zou ze beentje zeggen), dat oncontroleerbaar schokte en verkrampde, weer voor zich. Alsof het door iets werd bezeten, was gescheiden van de rest van haar lichaam. Ze zag hoe haar

moeder een handdoek in het warme water dompelde, zag de donkere handen van het dienstmeisje die de wit porseleinen waskom vasthielden, haar verkrampde vingers. Het water schitterde, ze concentreerde zich op dat geschitter alsof dat iets was wat haar van haar been, van zichzelf kon wegvoeren. Ze wilde weg uit haar eigen lichaam. Ze wilde dat iemand haar been eraf zou zagen, want het was haar been niet meer. Het schokte op het bed alsof het krankzinnig was geworden. Ze gilte het uit in paniek. Haar moeder wikkelde de warme handdoek om haar arme beentje (dus toch!) en zei, dat hoorde ze duidelijk: Sst, stil maar, het gaat over, het gaat over...

Die woorden heb ik onthouden, want dat werden de woorden die moeder later het vaakst zou bezigen. Hoe vaak zou ze het nog zeggen! En niet zonder reden, alleen kon niemand van ons dat weten toen het nog onbekende en naamloze beest, dat duivelse wezen, stukken vlees afscheurde en moeder het zweet van mijn voorhoofd veegde en fluisterde: Het gaat over, het gaat over...

En inderdaad, de pijn nam eventjes af, het lichaam was uitgeput. Het kind zonk weg in de gelukzaligheid die ontstaat wanneer pijn ophoudt. Een paar tellen later zou ze het nog harder uitschreeuwen, want de krampen in haar been gaven het niet op. Het beest zette zijn tanden erin en liet niet los. Alsof het had besloten haar been af te rukken, het mee te nemen en te verslinden.

Uiteindelijk lieten haar ouders de dokter komen. Diagnose: kinderverlamming. Therapie: rust, bedrust. Gevolg: een dunner en korter been, kreupel.

Negen maanden moest ze in bed blijven. Een eeuwigheid voor zo'n levendig kind. Nu ze haar kamer niet kon verlaten, vond ze een manier om zichzelf te verlaten: met de hulp van een verzonnen vriendinnetje betrad ze een andere werkelijkheid.

Haar vriendinnetje had geen naam. Om bij haar te komen ademde Frida tegen het raam bij haar bed en tekende snel, heel snel, op de beslagen ruit een deur. Piepklein en onzichtbaar. Het meisje dat ze dan zag was ook onzichtbaar, voor iedereen behalve voor haar.

Zodra ze door die deur naar de andere wereld glipte, stond haar vriendinnetje haar al op te wachten. Ze lachte, was altijd opgewekt en vrolijk. Ze pakte haar hand en nam haar mee. In die andere wereld bestonden alleen zij tweeën. Ze kon zich haar stem of gezicht niet meer herinneren, ze wist alleen nog dat ze dansten in een grote, lege balzaal die van ijs leek te zijn. Het meisje danste, Frida liet zich leiden en praatte tegen haar. Ze praatte en praatte, al dansend. Ze gleed door de ruimte, maakte een pirouette, bewoog soepel. Ze had geen last van haar been, voelde het niet eens. Zij tweeën waren een perfect paar. Nadat ze naar haar bed was teruggekeerd, was ze nog lange tijd onverklaarbaar gelukkig.

Op een klein schilderij, een van de kleinste die ze heeft geschilderd, Meisje met dodenmasker, is de horizon leeg afgezien van de koude, besneeuwde bergtoppen. Een eenzaam meisje staat op de harde, donkere grond en draagt een grijnzend dodenmasker. Eigenlijk is het niet helemaal duidelijk of het alleen een masker is of misschien toch haar eigen schedel. Naast haar voeten ligt een tweede masker, nog afschrikwekkender, dierlijk: een beest met wanstaltige tanden, zijn tong uit zijn bek, een bek die nog rood is van al het bloed dat vloeide toen het haar been te grazen nam.

Het meisje had dát masker kunnen opzetten, maar heeft het toch niet gedaan. Niet dat het verschil zou hebben gemaakt, want beide maskers vertegenwoordigen de dood.

Al sinds haar kindertijd is de dood om haar heen, bij haar. Een schaduw die haar nooit zal verlaten. De spookachtig witte schedel met grijstinten (grijs is hier de kleur van de angst) was voortdurend in haar leven aanwezig, werd een onlosmakelijk deel van haar.

Het meisje staat alleen onder de onstuimige lucht en de wolken die dreigend boven haar rondwervelen. Ze is nog een kind, heeft nog niet het gezicht dat haar later zal worden gegeven. Als ze ouder wordt, zal ze Frida's gelaatstrekken krijgen.

Keer op keer zal Frida haar eigen gezicht over de witte schedel schilderen, als bewijs dat ze nog steeds leeft.

Toen ze na negen maanden uit bed kwam, was haar rechterbeen dunner en stram als een stok. De andere kinderen zagen het, konden het onmogelijk niet zien. Op school scholden ze haar uit voor hinkepoet. 's Nachts droomde ze van die kinderen: coyotes die met hun kwaadaardige muilen laaghartig rond haar heen cirkelden, klaar om hun tanden erin te zetten. Ze verweerde zich. Ze sloeg om zich heen, maar huilde niet. In het begin was de school de plek van de marteling, maar juist daardoor werd het de plek waar ze zich leerde verdedigen.

Haar moeder bestreed de pesterij van de kinderen met alles wat ze kon bedenken, zelfs met lagen kousen die ze haar dochter over elkaar aan liet trekken, zodat niemand zou zien hoeveel dunner haar rechterbeen was. Niemand die zich daardoor om de tuin liet leiden. Alleen de nieuwe, op maat gemaakte laarsjes brachten evenwicht in haar manier van lopen. Maar niet in haar karakter, waar trots al de kop opstak. De laarsjes

maakten haar belangrijk: ze was nog klein maar mocht nu al laarsjes dragen, alsof ze een echt dametje was. Ze bewaarde ze nog steeds in haar kamer, samen met haar lievelingspoppen, het Azteekse beeldje dat de Maestro haar had gegeven en het skelet van papier-maché. Ze waren gemaakt van zacht boxcalf-leer, de neuzen iets donkerder van kleur. Ze wist nog hoe lang het duurde voordat het dienstmeisje de veters door al die gaatjes had gehaald, terwijl zij geduldig zat te wachten tot ze klaar was. De laarsjes voerden haar terug naar de tijd dat ze met haar vader de velden introk, de stad uit. Haar vader maakte aquarellen, zij verzamelde steentjes en keek naar de vlinders, vogels en insecten.

In die tijd, dat weet ik nog goed, was ik voor het eerst jaloers. Niet op andere kinderen, die niet mank liepen, maar op al die gevleugelde schepsels. Toen er een keer een vlinder met zijn trillende tere gele vleugels op mijn hand neerstreek, moest ik ineens huilen. Ik wist niet wat ik tegen vader moest zeggen. Ik wist niet dat het jaloezie was. Waarom heb ik geen vleugels, vroeg ik hem. Vader lachte niet.

Misschien was dat een eerste teken van het naderende onheil, bedacht ik me terwijl ik die ochtend in bed lag te woelen.

Nadat ze van de kinderverlamming was genezen besefte ze al snel, hoewel ze nog maar een kind was, dat de ziekte haar had getekend. Er waren twee manieren om daarmee om te gaan: je overgeven, aanvaarden dat kreupel zijn een toestand is waarvoor je je moet schamen en wegkruipen in de donkere schoot van het huis, of vechten. Klein als ze was werd ze gedwongen zich aan te passen aan een ander ik. Daarna moest ze het allerbelangrijkste leren: hoe ze haar gebrek kon omzet-

ten in een voordeel. Het duurde jaren voordat ze dat onder de knie had.

Het gejen van de kinderen wekte woede in haar op, en trots, maar geen zelfmedelijden. Zelfs als klein meisje accepteerde ze al geen nederlaag, dat was iets voor moederkindjes zoals haar zusje Kity en haar vriendinnetjes. Ze had altijd al de pest gehad aan huilen, net als aan het tonen van zwakheid. Als ze dan toch anders was, kon ze in elk geval proberen om beter, sneller en sterker te zijn. Ze leerde al vlug fietsen. Ze klom in bomen en zwom sneller dan de meisjes die aan touwtjespringen deden of hinkelden en bang waren dat hun jurkje vuil zou worden. Ze was zelfs beter dan Kity, die weliswaar niet mank liep, maar ook niet dapper was. Omdat zij anders was, kon zij wel dapper zijn en durfde ze dingen die meisjes zoals zij normaal gesproken niet zouden doen: leren worstelen en boksen bijvoorbeeld. Terwijl haar moeder stiekem met haar te doen had, steunde haar vader haar in alles wat ze ondernam en vertelde haar keer op keer dat ze beter was dan de anderen omdat ze moediger was, en moed en verstand waren belangrijker dan mank lopen en zij bezat zowel het een als het ander.

Terwijl ze op haar fiets door het park in de buurt zoefde, had ze het gevoel dat ze vloog. Kon ik maar vliegen, dacht ze destijds, dan had ik geen benen meer nodig.

Aan het medelijden, net als aan het gepest, kon ik niet ontkomen. Medelijden had een geur die ik feilloos herkende omdat ik ermee was opgegroeid, omdat die geur me mijn hele leven heeft achtervolgd. Soms had ik het gevoel te zullen stikken omdat de lucht doordrenkt was met die vertrouwde stank.

Regelmatig kwam er een oude tante bij hen op bezoek, een van oma's kennisjes. Klein en rond als een krentenbol. Ze rolde door de kamer tot ze bij de bank kwam en wegzonk in de kussens, hijgend alsof ze doodmoe was van die paar stappen en misschien was dat ook zo. Vervolgens haalde ze een zakdoek van fijn batist tevoorschijn waarmee ze haar nek en decolleté droogdepte. Ze bracht snoepjes voor haar mee, van die snoepjes die niet aan je vingers plakten omdat ze in zijdepapier waren gewikkeld. Als tegenprestatie vond Frida het goed dat tante haar dicht tegen zich aan trok en haar over haar hoofd aaide. Terwijl ze haar aanhaalde met de hand die het niet druk had met droogdeppen en gebaren, zei ze: Ach, mijn arm, zielig kleintje! Dan zuchtte ze nog dieper, ze barstte nog net niet in tranen uit. Ze rook zoetzurig, naar zweet, naar vanillesuiker en naar de muntthee die het dienstmeisje serveerde, en naar nog iets anders, iets onbestemds, ongewoons, iets sterks. Een geur van tabak, maar anders dan de pijptabak die vader weleens rookte. Na de middagthee haalde ze een zilveren doosje tevoorschijn, ze noemde het haar snuifdoos. Ze bracht het donkere poeder naar haar neus, deed een beetje op haar vinger en snoof het op. Tante snoof tabak. Don Guillermo, benig en lang, stond bij het raam naar dat ritueel met de snuiftabak te kijken, dat het meisje fascineerde. Hij veroordeelde haar zelfzuchtige gevele, wanneer ze omwille van de snoepjes deed alsof ze het heerlijk vond dat tante haar over haar hoofd aaide, hij veroordeelde ook het medelijden dat tante voor het meisje aan de dag legde elke keer dat ze op bezoek kwam. Terwijl hij omwille van het kind zijn woede onderdrukte, kon hij zich één keer toch niet inhouden: Tante, u hoeft die kleine niet steeds te zeggen hoe zielig ze is! Tante keek hem verwonderd aan, alsof hij niet helemaal goed bij zijn

hoofd was. Maar kijk toch eens hoe ze loopt te hinken, het arme ding, zei ze verdrietig. Dat lijkt alleen maar zo, zei vader en hij liep de kamer uit, kwaad, dat merkte ze aan zijn manier van lopen. Ze nam de snoepjes mee en hinkte achter hem aan.

In de warme lucht die door de open tuindeuren die late namiddag de kamer binnenkwam, in de geur van snuiftabak die zich vermengde met de geur van lavendel, jasmijn en gele klimrozen, herkende ze de geur van medelijden. Toen tante weer weg was vertelde vader haar dat het belangrijk was, van het allergrootste belang, dat zij zelf nooit zou denken dat ze zielig was. Dat was eerlijk gezegd nog nooit bij haar opgekomen. Maar de geur bleef haar bij.

Het ochtendlicht, nog steeds zwak en vaag, kroop stilletjes onder de donkere gordijnen door, gleed langs de meubels in de kamer en verspreidde zich over de vloer.

Haar nachthemd was kletsnat van het zweet, ze rilde, maar troostte zich met de gedachte dat ze op dit moment tenminste helder was. Na de injectie zou ze meteen weer in een halfslaap wegzinken. Misschien kon ze een sigaret opsteken, maar dat zou een extra inspanning vergen. Ze zou haar hand onder de dekens vandaan moeten halen, naar de sigaretten op het nachtkastje moeten reiken, de lucifers pakken, de sigaret aansteken, de rook inhaleren. Daarna zou ze gaan hoesten en spijt hebben van die minieme beweging. Ze hoorde de vogels in de tuin. Nog even en dan zou Mayet wakker worden, de slaapkamerdeur opendoen en binnenkomen met waskom en handdoek. Die ochtendrituelen waren zo zinloos, zo geestdodend geworden. Liever bleef ze nog wat rusten om zo het begin van de dag uit te stellen.